

Nástrahy „srdečného“ vztahu mezi Čínou a Malajsií a limity čínské kulturní diplomacie

Tomáš Petruš

Orientální ústav Akademie věd České republiky

V důsledku dlouhodobé čínské přítomnosti v regionu jihovýchodní Asie, která trvá více než dvě tisíciletí, jakož i geografické blízkosti Číny k oblastem, které Číňané odpradávná nazývají *Nanyang* neboli „Jižní oceán“, je nasnadě předpokládat, že vláda Čínské lidové republiky bude věnovat značnou pozornost rozvíjení těchto tradičních historických vztahů. Tyto faktory se projevují i ve vnímání jihovýchodní Asie jakožto vysoce strategického regionu, jenž je chápán jako součást tzv. sousedních či okrajových zemí, tedy zemí obklopujících Čínu (*zhoubian guojia*), které jsou klíčové pro ochranu jejích vlastních hranic a přínosné pro dynamické obchodní vztahy. K těmto státům se vedle Malajsie řadí také země Střední Asie, Pákistán, Myanmar, Kambodža, Singapur nebo Severní Korea a je možno konstatovat, že byt' jde o vztahy poněkud asymetrické, vnímání určité výjimečnosti je v této řadě bilaterálních vztahů v zásadě oboustranné. Čína rovněž považuje tyto země za klíčové v rámci realizace své vize multipolárního světového řádu; regionální politiku, kterou vůči nim vede, nazývá *zhoubian zhengce*, česky „periferní politika“ (Banlaoi 2007, 164).

Čínská vláda proto při diplomatických a jiných příležitostech pravidelně připomíná obrazy společné historie a koloniálních zkušeností, když odkazuje na země, se kterými sdílí nebo hodlá sdílet společnou budoucnost ve formě ekonomického úspěchu a vzájemně prospěšné spolupráce, jichž má být dosaženo prostřednictvím již mnohokrát diskutovaného projektu Pásma a cesty (*One Belt, One Road*, OBOR; od poloviny roku 2016 označovaný čínskou stranou anglicky jako *Belt and Road Initiative*, BRI). Tento dopravně-ekonomický pás je vysoce ambiciózní megaprojekt, od roku 2013 mohutně propagovaný čínským vedením a především čínským prezidentem Xi Jinpingem. Cílem této komplexní rozvojové strategie je propojení Číny s jejími ekonomickými partnery po stránce obchodní, investiční, výměny inovací a dopravní konektivity, která má umožnit prohloubení vzájemné spolupráce za současného posílení postavení Číny jakožto ústředního ekonomického pilíře tohoto systému (SSRN 2017).

Jeho klíčovým aspektem je vybudování dopravně infrastrukturní sítě spojující Čínu s okolními a dalšími strategickými zeměmi nejen Eurasie, ale prakticky celé východní

hemisféry včetně Afriky, a to vybudováním vysokorychlostních železnic, dálnic, sítí přístavů a plavebních tras, ropovodů, plynovodů a energetických sítí. V rámci tohoto obřího projektu bylo dosud navrženo šest suchozemských koridorů, zatímco několik pobřežních a ostrovních zemí jihovýchodní Asie bylo začleněno do tzv. Námořní hedvábné cesty pro 21. století (*Maritime Silk Road for the 21st Century*), která vede od čínského pobřeží námořními trasami jihovýchodní Asie přes Indický oceán k africkým břehům a do Středomoří (Ellis 2015, 5).

Čínské projekty v oblasti dopravní infrastruktury ale nejsou vnímány jen z hlediska praktického a ekonomického přínosu pro Čínu a její partnery. Zveřejněné plány vyvolávají bouřlivé diskuse ohledně reálných čínských záměrů z hlediska geopolitiky, kdy podle četných (včetně mnoha kritických) názorů má tento komplexní megaprojekt sloužit hlavně k realizaci zmíněné vize transformovaného světového řádu, v jehož čele bude stát právě staronová velmoc, Čína. Navíc budování infrastrukturních sítí a výsledná konektivita je z hlediska klasické geopolitiky chápána jako integrální součást globální politické a ekonomické změny, jakož i reflexe nové politické a ekonomické reality (Blanchard a Flint 2017, 1). Podle jiných kritických hlasů jsou masivní čínské investice do dopravních a dalších infrastruktur motivovány naléhavou potřebou Číny povzbudit zpomalující se tempo tamější ekonomiky vytvořením nových odbytišť pro nadprodukcí svého železářského, ocelářského, hliníkového a cementového průmyslu (BBC 2016), jakož i pro volný kapitál a přebytné pracovní síly. Posledně zmiňovaný vývoz pracovníků, kdy Čína na realizaci svých projektů vysílá nejen manažery a inženýry, ale také tisíce řadových manuálních pracovníků, patří k nejkritizovanějším aspektům čínských investic, jelikož tato situace znemožňuje vznik slibovaných pracovních míst pro místní populace.

Naopak stoupenci nového ekonomického pásma, ať už z čínské nebo partnerské strany, zdůrazňují vizi spolupráce prospěšné pro všechny zúčastněné strany, která může díky kvalitnějšímu dopravnímu propojení posílit vzájemnou obchodní výměnu a další spolupráci, a nakonec i reálně zlepšit dopravní situaci v jednotlivých partnerských zemích. To je také v souladu s dlouhodobými plány některých členů Sdružení národů jihovýchodní Asie (ASEAN) vybudovat infrastrukturu dostačující ke zvýšení konektivity v rámci regionu jihovýchodní Asie. Modelovým příkladem v tomto ohledu budiž Indonésie, která se zpočátku k čínským plánům stavěla vlažně, ovšem z perspektivy administrativy prezidenta Joka Widoda (v úřadě od roku 2014), který si klade za cíl vytvořit ze strategicky položené Indonésie námořní velmoc a „námořní osu světa“ – mimo jiné vybudováním kvalitní námořní infrastruktury – se čínské plány na dosažení konektivity s těmi indonéskými překrývají.

Přesto, navzdory přátelským a mírumilovným úmyslům, které Čína při propagaci či

obhajování tohoto plánu zdůrazňuje, je rapidní vzestup Číny vnímán se značnou opatrností či přímo obavami nejen v zemích Asie a Pacifiku včetně Malajsie, a to z důvodu hluboce zakořeněného strachu z Číny a jejích mocenských ambicí v některých oblastech regionu včetně jihovýchodní Asie. V případě Malajsie je pak možné tuto nedůvěru považovat za zcela opodstatněnou, jelikož tato země má přímou zkušenost s čínským vměšováním v dobách vrcholící studené války, především v době tzv. Malajské krize (1948–1960). Tehdy Peking podporoval rozsáhlé komunistické povstání vedené především etnickými Číňany proti britsko-malajské, resp. malajské vládě¹. Malajsie pak normalizovala své vztahy s Čínskou lidovou republikou až v roce 1974, kdy byly za vlády méně antikomunistického a méně prozápadního lídra Tun Abdula Razaka (1970–1976) navázány běžné diplomatické vztahy (Lee 2015, 121).

K dalšímu posunu a prohloubení vzájemných vazeb došlo během éry dlouholetého vládce země, premiéra Mahathira Mohamada (1981–2003). Ten nastal v rámci Mahathirovy *Look East Policy*, kterou tehdejší premiér vyhlásil několik měsíců po svém nástupu do funkce za účelem oslabení vazeb Malajsie na bývalou koloniální mocnost, Británii, a všeobecně na Západ. S tím také souvisela jeho strategie „modernizace bez westernizace“, kdy Malajsie, podobně jako další asijské národy v té době, procházela intenzivní ekonomickou transformací z nerozvinuté agrární země v industrializovanou společnost, čehož chtěl dr. Mahathir dosáhnout bez západních intervencí. Takto motivován, malajsijský lídr zvolil jako nový vzor pro svou zemi a její ekonomiku nastupující hospodářskou asijskou velmoc – Japonsko, které po druhé světové válce západní ekonomiky nejen dohnalo, ale v mnoha ohledech také předčilo. V důsledku recese a následné stagnace, jež postihla japonskou ekonomiku na počátku 90. let minulého století (tzv. *Lost Decade*), se však Mahathir v polovině 90. let od „země vycházejícího slunce“ poněkud odvrátil a přeorientoval malajsijskou zahraniční politiku na Čínu jakožto nového mírového a ekonomicky silného hegemonu (Lee 2015, 123). Kontroverzní malajsijský vůdce nově nastupující velmoc obdivoval a považoval ji za vzor modernizace, efektivity a tzv. asijských hodnot, které kromě jiného zdůrazňují zájem celku nad zájmy jednotlivce, čímž opakovaně ospravedlňoval některé autoritářské rysy svého vládnutí.

Během vlády Najiba Razaka od roku 2009 do května 2018, kdy vládnoucí koalice *Barisan Nasional* překvapivě prohrála parlamentní volby, pak mezi oběma zeměmi docházelo

¹ Do roku 1957 bylo Malajsko britskou kolonií a v letech 1957–1963 nezávislou zemí, v roce 1963 vznikla Malajsie spojením nezávislého Malajska s čerstvě dekolonizovaným Sarawakem, Sabahem a dočasně Singapurem (1963–1965).

k dalšímu prohlubování ekonomické i politické spolupráce, která podle vyjádření obou stran dosáhla takových kvalit a porozumění, že vrcholní politici obou zemí rádi zdůrazňovali vzájemný „speciální vztah“ (*special*, resp. *cherished relationship*). Nicméně i navzdory této situaci a prohlášením některé čínské plány provázela a stále provází nedůvěra, která může být způsobena jak výše popsanou historickou zkušeností ohledně vývozu čínské revoluce, tak i spornou povahou a rozsahem čínských investičních projektů v Malajsii, případně obojím.

Současně si Čína zakládá na image „dobrého souseda“ (CCTV 2016), což je však v ostrém protikladu vůči stále asertivnějším krokům ČLR v oblasti Jihočínského moře, o jehož četné ostrovy, ostrůvky a další, často nepatrné geologické útvary včetně těch pod hladinou moře probíhají intenzivní spory. Proto je poněkud překvapivé, že se čínská vláda nesnaží mírnit obavy a hořké pocity vůči Číně všemi dostupnými prostředky, včetně kulturní diplomacie, která je v mnoha jiných zemích typickou a efektivní čínskou strategií tzv. měkkého užití moci (*soft use of power*).² Terénní výzkum v Malajsii ovšem ukázal, že čínské vládní a další oficiální aktivity v oblasti propagace kultury a budování pozitivní image Číny dosud spíše zaostávají ve srovnání s ekonomicky motivovanými iniciativami. Tím je míněno především zjištění, že na poli kulturní diplomacie ve smyslu propagace tradičního kulturního dědictví čínské civilizace, jak je známa např. z evropských zemí, neprobíhá zdaleka tolik aktivit, jak by bylo možné očekávat.

Jednu z mála výjimek představuje čínskou vládou podporovaný Konfuciov institut (*Kongzi Institute*) v Kuala Lumpur při Malajské univerzitě (*University of Malaya*). Ten vede škálu jazykových kurzů v hlavním městě i mimo něj a dále pořádá soutěže v čínském umění a tradičních hrách, např. ve zpěvu v čínštině nebo čínském šachu apod., ale v zásadě nejde o masivní nebo obsahově kontroverzní aktivity. Ve vzdělávacím sektoru rovněž probíhají četné studentské a akademické výměny, případně výměny státních zaměstnanců, kteří jsou vysíláni do partnerské země na školení. Mimo gesci čínské nebo malajsijské vlády pak probírá řada aktivit, jako jsou oslavy čínského nového roku, kulturní festivaly a konference, organizovaných početnými asociacemi malajsijských Číňanů, ty však nejsou vnímány jako nástroje propagace Čínské lidové republiky, jelikož za nimi stojí občané Malajsie.

Dosavadní nižší intenzita aktivit v oblasti kulturní diplomacie je především dána tím, že vláda ČLR dosud upřednostňovala jiné způsoby zlepšování obrazu a postavení své země v partnerské zemi. Hlavní důvody jsou následující: a) dosavadní „speciální“ – ve smyslu

² K pojmu měkké užití moci více v kapitolách Jitky Pánek Jurkové a Věry Exnerové.

nadstandardně dobrý – vztah mezi vládou Číny a Malajsie, reprezentované nedávno poraženou koalicí Barisan Nasional; b) silný kulturní a ekonomický vliv početné čínské menšiny v rámci malajsijské společnosti; c) intenzivní obchodní spolupráce a masivní čínské investice v klíčovách odvětvích malajsijského hospodářství, jakkoli tento trend nyní velmi pravděpodobně čeká určitá revize, především ve smyslu zrušení „nerovných smluv“, jak nastínil staronový premiér Mahathir (Ignatius 2018, 2). Všechny tři uvedené aspekty se pokusíme v této kapitole detailněji analyzovat. Současně bude věnována pozornost realizovaným formám kulturní a veřejné diplomacie a měnícím se trendům v této oblasti.

Spolupráce na nejvyšší úrovni: stranická diplomacie v akci

Jak bylo uvedeno výše, vzájemné vztahy na nejvyšší politické úrovni jsou skutečně dobré, a to navzdory neblahé historické zkušenosti s politickým vměšováním Pekingu v 50. letech minulého století. Jak vyplývá z vyjádření malajsijských akademiků, profesionálů i politiků, současné vztahy mezi vládami Malajsie a Číny jsou založeny na vzájemném respektu, podpoře a dokonce i obdivu. A je třeba zdůraznit, že tento respekt a obdiv není pouze jednosměrný, takřkajíc od „malého bratra“ – Malajsie – k velké, bohaté a mocné Číně, ale funguje vzájemně, jelikož Komunistická strana Číny uznává mocenskou efektivitu a politickou dlouhověkost malajsijské vládní strany *United Malays National Organization* (UMNO), která na rozdíl od KS Číny neoperovala v systému vlády jedné strany, a přesto byla souvisle u moci 61 let a do 9. května 2018 nikdy neprohrála parlamentní volby. Jedním z hlavních důvodů této úspěšnosti a politické dlouhověkosti vládnoucího uskupení je semiautoritářský charakter neliberální malajsijské demokracie (více Holst 2012). Z pohledu politologů jde o tzv. hybridní režim, kde se pravidelně konají parlamentní volby, jichž se účastní i politická opozice, ale současně tak, že se vládnoucí kruhy silně opírají o cenzuru, využívají soudnictví pro potírání opozice, manipulaci s volebními obvody (*gerrymandering*) a další nekalé prostředky pro udržení moci a eliminaci vzestupu opozičních sil. Zcela aktuálně tak vyvstávají dvě zásadní otázky: a) zda vítězství opozice, která si zakládá na své demokratičnosti, byť v jejím čele je bývalý autokratický premiér Mahathir, změní tento poloautoritářský charakter malajsijské demokracie a posune malajsijský politický režim blíže směrem k liberální demokracii; b) nakolik nová vládnoucí koalice *Pakatan Harapan* (Koalice naděje) přehodnotí dosavadní „srdečné“ vztahy mezi Malajsií a Čínou. Jak naznačil prominentní kritik nerovnoprávného postavení Malajsie ve vztahu k Číně, bývalý malajsijský diplomat Dennis Ignatius, nový model

vztahů nemá být „protičínský, ale pro-malajsijský“ (*not anti-China but pro-Malaysia*, Ignatius 2018, 3).

Malajsie a Čína jsou od roku 2013 „komplexními strategickými partnery“, kdy povýšily již existující „strategické partnerství“ na tuto o stupeň vyšší úroveň (*Reuters* 2013). A lze konstatovat – hodnoceno s odstupem pěti let, že tato smlouva skutečně napomohla prohloubení vzájemných vztahů mezi oběma asijskými partnery. Prvním z pěti bodů nové smlouvy byl návrh na posílení vzájemných vztahů přímo mezi politickými vůdci obou zemí. Klíčovým krokem směřujícím k posílení politických vazeb se pak stala „mezistranická“ diplomacie (*party-to-party diplomacy*), která má zintenzivnit stranické výměny a sdílet zkušenosti ohledně vládnutí a politických strategií.

Vzájemné návštěvy stranických delegací probíhají již od roku 1992, kdy vedení Komunistické strany Číny vyslalo do Kuala Lumpuru náměstka ředitele Vnějšího styčného oddělení Ústředního výboru KS Číny Jiang Guanghua s cílem tuto formu spolupráce navázat a rozvinout. Malajsijská strana byla v tomto ohledu velmi receptivní a přijala Jianga na nejvyšší úrovni, zastoupena samotným předsedou UMNO a současně premiérem Mahathirem Mohamadem, místopředsedou strany a vicepremiérem Ghafarem Babou a dalšími místopředsedy Anwarem Ibrahimem (tehdejší ministr financí) a Abdullahem Badawim (tehdejší ministr zahraničí a pozdější ministerský předseda, Ngeow 2017, 61), čímž dala najevo, že tomuto setkání a dalšími spoluprací přikládá velký význam. UMNO rovněž vyjádřila souhlas s tzv. čtyřmi principy, které se staly základem čínské „stranické diplomacie“ (*party-based diplomacy*, PBD), jež Komunistická strana Číny vyhlásila v roce 1982. Tyto principy zahrnují a) nezávislost a autonomii, b) rovnost mezi stranami, c) vzájemný respekt, a d) nevměšování do vnitřních záležitostí partnerské strany (Ngeow 2017, 59). Akceptování těchto principů a všeobecně otevření tohoto druhu spolupráce bylo průlomem také v tom smyslu, že malajsijské vládní uskupení UMNO se původně etablovalo mj. jako antikomunistická strana, pro kterou byl komunismus nepřátelskou ideologií, v důsledku čehož byly i po navázání diplomatických vztahů v roce 1974 byly vzájemné vztahy až do počátku 90. let chladné. Tomuto sblížení také napomohla čínská politika „dobrého sousedství“ (*good neighborliness*), která umožnila překonat zmíněné ideologické rozdíly. V každém případě byla v 90. letech minulého století otevřena cesta k užší spolupráci vládnoucích stran, která celkově sblížila obě země politicky.

Tento trend byl stvrzen v roce 2010, když spolu UMNO a KS Číny podepsaly memorandum o porozumění o stranické spolupráci, což dále zvýšilo frekvenci vzájemných návštěv politických a jiných delegací (Ngeow 2017, 63), a dle vyjádření několika respondentů

rovněž zintenzivnilo vzájemné vysílání státních zaměstnanců na školení v oblasti veřejné správy v partnerské zemi. Tato výměna pracovníků nespočívá pouze ve vysílání malajsijských zástupců do Číny, ale také čínských pracovníků do Malajsie, jelikož i úspěch malajsijské ekonomické transformace a politická dlouhověkost UMNO v prostředí, alespoň teoreticky, volnější politické soutěže, byla pro čínské lídry cennou inspirací. UMNO si politickou převahu desítky let zajišťovala kombinací autoritářské politiky a pravidelného volebního „rituálu“, jehož integritu ovšem sama opakovaně narušovala manipulací s volebními okrsky a rozhodováním shora o regionálních kandidátech (Shambaugh 2008, 293). Dalšími nástroji, kterými si UMNO více než půl století udržovala vůdčí postavení v malajsijské politice, jsou důraz na malajský etnonacionalismus a ústavně zakotvená politická dominance malajské národnosti (*ketuanan Melayu*), která etnickým Malajcům a dalším tzv. původním obyvatelům (souhrnně *Bumiputera*³) poskytuje řadu pracovních, akademických a stipendijních příležitostí prostřednictvím vládních programů afirmativní akce (Ooi 2009), čímž tzv. nepůvodní etnika (*non-Bumiputera*) otevřeně znevýhodňuje. Kvótami pro Malajce si vládní strana na jednu stranu zajišťovala volební podporu malajského elektorátu, na druhou stranu tím vytváří z Číňanů, Indů a příslušníků dalších tzv. přistěhovaleckých etnik občany druhé kategorie, jelikož je pro ně výrazně těžší získat práci ve státní správě nebo stipendium na veřejné univerzitě. UMNO a obecně bývalá vládní koalice Barisan Nasional (Národní fronta) ale také těžila z úspěchů masivní transformace kdysi agrární ekonomiky, závislé na vývozu nezpracovaných surovin, do fáze prosperujícího, nově industrializovaného národa. Díky tomu mohla vládnout i v jakémsi modu sociálního kontraktu, kterým si zajistila loajalitu i mnohých ne-Malajců, kteří navzdory nevýhodám popsaného etnopolitického paradigmatu v zemi rovněž těžili z dynamiky ekonomického rozvoje. Zmíněný sociální kontrakt ovšem vykazuje stále větší trhliny a již několik let bylo, jak dlouho bude ještě udržitelný. Zmíněné květnové parlamentní volby a nová vláda ovšem mohou řádně zamíchat etnopolitickým uspořádáním v zemi a dnes je zjevné, že

³ *Bumiputera* neboli „synové/princové země“ je etnopolitický a právní termín, zavedený vládou Malajska po získání nezávislosti v roce 1957 za účelem poskytnutí zvláštního statusu Malajcům. Po vzniku Malajsie v roce 1963 spojením Malajska se Sabahem a Sarawakem začal tento termín zahrnovat též *původní obyvatele* poloostrovní Malajsie (*orang asli*) a autochtonní austronéská etnika východní Malajsie na severním Borneu. Celkem *Bumiputera* představují okolo 65 procent malajsijské populace. Po etnických střetech v roce 1969 jim byla v rámci tzv. Nové ekonomické politiky v roce 1971 udělena celá řada práv a výhod, např. v podobě afirmativní akce. Kategorie *non-Bumiputera* zahrnuje etnické Číňany, Indý a další potomky přistěhovaleckých etnik (více Petrů 2017).

vedle korupčních skandálů doslouživšího premiéra Najiba má na jejich překvapivém výsledku svůj podíl i sílící ekonomicko-politický impakt Číny, který podle některých kritiků, opozičních politiků a nakonec i voličů již překročil přijatelné meze.

Jak již bylo řečeno, Čína v poslední době těžila z přátelského postoje malajsijské vlády, která navíc poměrně často intervenovala a ze své vůle bránila dobré jméno svého „speciálního“ ekonomického a politického partnera. To se navenek projevovalo mimo jiné tím, že se Malajsie, která s Čínou nemá otevřené teritoriální spory, snažila mírnit tenze v rámci sdružení ASEAN ve vztahu k ČLR, jelikož státy jako Vietnam a Filipíny, ohrožené čínským postupem v Jihočínském moři, mají na spolupráci a celkově vztahy s Čínou odlišný názor a stavějí se k čínským operacím razantněji. Jihočínské moře totiž hraje v zahraniční a bezpečnostní politice Číny velmi důležitou roli. Jedním z hlavních důvodů jsou především bohaté zásoby nerostných surovin na jeho dně, které jsou pro prudce se rozvíjející čínskou ekonomiku velkým lákadlem. Aktivita ostatních států v této oblasti jsou proto vnímány jako hrozba pro čínskou surovinovou bezpečnost a udržitelný ekonomický růst (Nosál 2012). To v kombinaci s velmi specifickými historickými nároky Číny v oblasti na jih od své pevniny vede ČLR k nebyvalé asertivitě v podobě masivních vojenských manévřů i výstavby vojenských zařízení na ostrůvcích i podmořských geologických útvarech. Malajsie ovšem tuto situaci obvykle verbálně bagatelizuje a oficiálně nepovažuje Čínu v tomto směru za hrozbu. Na druhou stranu, rozhodnutí vybudovat významnou námořní základnu v Sandakanu ve svazovém státě Sabah na severovýchodním pobřeží Bornea dokládá, že Kuala Lumpur nebere rostoucí napětí, pramenící z čínských operací v Jihočínském moři, na lehkou váhu (Nosál 2012).

Zahraničně politický postoj Malajsie se ovšem přenáší i do domácí politiky, kdy malajsijsí politici interně vysvětlují a „uhlazují“ dopady některých nepříznivých projevů čínské politiky či chování jejích představitelů. Typickým příkladem budiž skandál týkající se intervence tehdejšího čínského velvyslance v Malajsií Huang Huikanga v Malajsií ve sporu, který nastal v roce 2015 v kualumpurském „Chinatownu“, kdy čínský velvyslanec prohlásil, že Peking „nebude tolerovat násilné (antičínské) demonstrace v Malajsií“, když se dozvěděl, že některé etno-nacionalistické malajské organizace plánují pochod čínskou čtvrtí na protest proti „údajným nekalým praktikám“ obchodníků čínského původu (RFA 2015).

Ještě větší nelibost malajsijské diplomacie ovšem čínský ambasador vyvolal, když odmítl přijít vysvětlit tuto záležitost na ministerstvo zahraničí s tím, že vzkázal zastupujícímu náměstkovi, aby namísto toho ministerstvo vyslalo své zástupce k němu na velvyslanectví. Vzhledem k tomu, že ministr zahraničí Anifah Aman byl tou dobou s premiérem v New Yorku,

řešili záležitost jeho náměstci, kteří záležitost uzavřeli smírně, zatímco samotný ministr zahraničí Anifah to považoval za flagrantní porušení malajsijské svrchovanosti v podobě vměšování do vnitřních záležitostí země. Celkově však je tento postoj, vnímaný Malajsií jako arogantní, považován za projev rostoucího čínského sebevědomí a asertivity s tím, jak narůstá čínský ekonomický a politický vliv Číny v oblasti celé jihovýchodní Asie (*RFA* 2015). Huang Huikang jakožto nejvyšší diplomatický představitel ČLR v Malajsií, který ve své funkci skončil po necelých čtyřech letech v říjnu 2017 za velkých ovací ze strany místních čínských asociací, tento postoj nejen sdílel, ale také silně zdůrazňoval a osobně se aktivně angažoval v celé řadě oblastí čínsko-malajsijských vztahů, o čemž budeme hovořit níže.

Role etnických Číňanů

Dalším důvodem, proč Čína nevyvíjí intenzivní aktivitu v oblasti kulturní diplomacie v Malajsií tak jako jinde ve světě, je silné zastoupení etnických Číňanů v zemi. Komunity čínského původu odlišující se především dialektem (konkrétně dialekty hakka, minnan, minbei, teochou nebo kantonština), případně stupněm akulturace s malajským prostředím, dohromady tvoří téměř čtvrtinu malajsijské populace, přičemž v některých okresech, například některých částech Kuala Lumpur nebo v George Townu na ostrově Penang, představují většinu obyvatelstva. Mnoho z těchto skupin žije na území dnešní Malajsie již několik století jako například melacká komunita *Baba-Nyonya*⁴, či alespoň generací (od poslední čtvrtiny 19. století⁵) a různé podoby čínské kultury mohou být považovány za součást malajsijského kulturního dědictví, což platí především, nikoli však výlučně, pro oblasti Melaky, Penangu, Kuala Lumpuru, Johoru či údolí Kinta v Peraku. Snahy propagovat čínské tradice v Malajsií jakožto součást kulturní diplomacie ČLR tak mohou být považovány za nepříliš účelné, a to jak v případě čínské menšiny, která je sama nositelkou těchto tradic, tak i v případě malajské většinové populace. Ta je přirozeně díky dlouholetému soužití s čínskými krajany s mnoha prvky jejich kultury obeznámena, resp. tudíž pro ni nepředstavují něco zásadně nového a

⁴ Tato komunita asimilovala do té míry, že již nehovoří čínsky, ale malajským patois (dialektem) s některými čínskými elementy – její příslušníci jsou považováni za potomky „první vlny čínské migrace“ do malajských oblastí.

⁵ Tzv. druhá vlna čínské migrace, související s cínovou horečkou, která na konci 19. století přivábila do tehdejšího Britského Malajska desetitisíce čínských ekonomických migrantů, z nichž se většina v zemi usadila.

exotického – na rozdíl od podobných situací v Evropě či jinde, kde velké čínské komunity nežijí. Navíc jsou tato společenství poměrně aktivní, co se týká organizování kulturních událostí od festivalů, výstav až po konference. Z těchto důvodů zde nenajdeme masivně pojaté programy propagující čínskou kulturu, které jsou organizované čínskými oficiálními kruhy v jiných zemích, jimiž se zabývají další kapitoly této kolektivní monografie.

Ve vztahu k čínské komunitě v Malajsii existují dvě politické otázky limitující prostor pro kulturní diplomacii ze strany Čínské lidové republiky. Na rozdíl od doby před půl stoletím a dříve, kdy se značný počet malajských, resp. malajsijských Číňanů silně identifikoval s čínskou „domovinou“, se dnes většina etnických Číňanů v Malajsii ztotožňuje s Malajsií, a to bez ohledu na jejich původ a dialektickou příslušnost. Hlavním důvodem, proč tento posun nastal, je prostý fakt, že jde již o příslušníky několikáté generace potomků čínských migrantů, kteří Malajsii považují za svou vlast, jejíž jsou občany, v níž se narodili a v níž i žijí, byť se rovněž ztotožňují s Čínou (nikoli však ČLR). Jinými slovy, ačkoli zde stále existuje určitá nostalgie a hrdost na velkou čínskou civilizaci, většina malajsijských Číňanů zdůrazňuje svou loajalitu a patriotismus vůči Malajsii, a to i navzdory nepříznivému etno-politickému paradigmatu. Současně, jak vyplynulo z desítek rozhovorů s představiteli akademického, obchodního a profesního sektoru během terénního výzkumu provedeného v Kuala Lumpur, Penangu a Melace v květnu 2016 společně s Jakubem Hrubým, představitelé čínských asociací vítají a podporují čínské podnikatelské záměry a sledují její ekonomicko-politický vzestup s pozitivním očekáváním, které zahrnuje různé aspekty od nárůstu obchodních příležitostí až po zlepšení nerovnoprávné pozice etnických Číňanů v Malajsii.

Všeobecná nedůvěra malajské populace vůči Číně, která je do značné míry dědictvím tzv. Malajské krize v letech 1948 až 1960, kdy Peking podporoval komunistické, převážně etnickými Číňany vedené povstání vůči anglo-malajské vládě, také odráží obavy, že by se ekonomicky aktivní a vlivná čínská menšina v Malajsii mohla stát příslovečnou „pátou kolonou“ Číny, kterou by se mohla čínská vláda pokusit využít pro realizaci některých svých plánů. Vzhledem k výše popsanému posunu v otázce loajality je však tato alternativa poměrně málo pravděpodobná. Na druhou stranu příliš zjevná podpora malajsijským Číňanům ze strany ČLR bude vnímána jako problematická záležitost. Z tohoto důvodu, navzdory původním očekáváním není společenství malajsijských Číňanů cílovou skupinou ani místním aktérem čínské kulturní diplomacie v Malajsii. Během posledních několika let ovšem došlo k určitému posunu v tom smyslu, že čínská vláda zatím nemobilizuje tamější čínské komunity – v tomto ohledu je čínské vedení zatím opatrné, začíná je však pomalu využívat v rámci získávání

podpory pro své plány v rámci projektu Námořní hedvábné cesty, nebo si získává jejich přízeň finančními příspěvky na čínské vzdělávání, o čemž bude řeč níže.

Specifickou situaci v Malajsii ve vztahu k čínské kulturní diplomacii tak lze dokumentovat na příkladu kualalumpurského Konfuciova institutu. Dle respondenta z Centra pro malajsijská čínská studia (*Center for Malaysian Chinese Studies*) v Kuala Lumpur Malajsie zprvu nejevila o zřízení takového institutu zájem, jelikož v zemi existovalo více než 60 čínských škol od základních až po vysoké školy neuniverzitního typu (*colleges*), které poskytovaly výuku standardní čínštiny (*putonghua*) jak příslušníkům místní čínské komunity, jejichž mateřštinou je některý ze zmiňovaných čínských dialektů, tak jiným národnostem Malajsie, především většinovým Malajcům. I z toho důvodu trvalo vyjednávání o založení institutu při jedné z prominentních malajsijských univerzit, *University of Malaya* (Malajské univerzitě), více než deset let. Malajsijská strana si ovšem vymínila jednu podmínku, a to, že název používaný v Malajsii bude *Kongzi Institute*, a nikoli *Confucius Institute*, jelikož jméno Konfucius údajně příliš evokuje náboženský podtext konfuciánství (jakkoli nejde o klasické náboženství, ale spíše o eticko-administrativní doktrínu) a podle některých výkladů dokonce příliš zdůrazňovalo uctívání Konfucia jakožto náboženského idolu a jako takové nebylo pro malajskou muslimskou populaci přijatelné⁶.

Čínským ředitelem Konfuciova institutu⁷ při *University of Malaya* je Cheng Zhong, energický, vzdělaný a schopný manažer, a lze konstatovat, že navzdory výše popsaným limitacím KI pod jeho vedením vyvíjí aktivity nad rámec jazykové výuky a také mimo hlavní město. Nabídka činností je směřována hlavně k malajské komunitě, a to jak v Kuala Lumpur, tak i po celé západní Malajsii. To neznamená, že by KI měl další pobočky, ale pod jeho záštitou – dle informací sdělených samotným ředitelem Institutu – působí 28 učitelů čínštiny na 11 státních univerzitách v poloostrovní Malajsii, obvykle na nejvýznamnější vysoké škole toho

⁶ Jelikož se však obě jazykové podoby vztahují k téže postavě, budeme v této kapitole i nadále používat český termín Konfuciův institut.

⁷ Každá pobočka Konfuciova institutu má dva ředitele: a) čínského, vyslaného centrálním zřizovatelem těchto institutů, kterým je výše popsaný Hanban, a b) a místního, jenž zastupuje hostitelskou instituci, v tomto případě jím přirozeně je občan Malajsie. Právě tento zdánlivě duální způsob organizace je zvláštním rysem KI, například ve srovnání s institucemi kulturní diplomacie demokratických zemí. Ve skutečnosti však má čínská strana v tvorbě programu KI rozhodující slovo a partnerství je tedy ryze formální. Institucionální zakotvení KI v systému čínské kulturní diplomacie popisuje kapitola Ondřeje Klimeše.

kterého svazového státu. Vedle jazykové výuky Institut dále nabízí kurzy kaligrafie, čínské malby, čínského šachu a hry na citeru *qin*⁸. Populární jsou také soutěže ve zpěvu v čínštině.

Donedávna byla návštěvnost na těchto kurzech a účast v těchto soutěžích poměrně nízká, jejich oblíbenost však každoročně roste, a například soutěže ve zdobení čínských lampionů v říjnu 2017 se účastnilo na 300 především malajských studentek a studentů. Konfuciov institut při Malajské univerzitě se od roku 2016 zaměřuje také na aktivity s vyšší společenskou prestiží a akademickým impaktem, jako byla například *International Conference on Teaching Mandarin as a Second Language* (Mezinárodní konference o výuce čínštiny jako druhého jazyka), která se konala 5. a 6. listopadu 2016 (*Kongzi Institute UM*, 2016). V praktické rovině pak Institut vedle běžných jazykových kurzů pořádá rovněž speciální kurzy čínštiny pro státní zaměstnance, policisty a management velkých společností jako například Maybank a Petronas. Z výtěžku získaného z jazykové výuky pak KI financuje další aktivity jako Festival lampionů (*Lantern Festival*), soutěže v šachu a zpěvu a ceny pro jejich vítěze v podobě zájezdů do Číny⁹. Přes všechny uvedené úspěchy a počiny nelze hlavně z důvodu nízkých počtů účastníků hovořit o masovém charakteru těchto aktivit. Jejich impakt je ovšem viditelný v určitých společenských kruzích, především u studentů – tedy mladých vzdělaných lidí – budoucí elity, z nichž se mnozí stanou vlivnými státními úředníky či manažery, tedy jedinci s větším společenským vlivem. V každém případě je KI při Malajské univerzitě, společně s mladším Konfuciovým institutem při SEGi Univerzitě, jediným představitelem přímé kulturní diplomacie, sponzorované čínskou vládou.

Univerzitní vzdělávání jakožto nástroj veřejné diplomacie

Během terénní výzkumu autor dále identifikoval dalšího významného aktéra kulturní, resp. veřejné diplomacie. Ten také spadá do vzdělávacího sektoru, který se ukazuje jako vhodné pole pro realizaci tohoto druhu diplomacie v Malajsii, jelikož vykazuje nejnížší kontroverze, a je jím vysokoškolské vzdělávání. Na počátku roku 2016 byl totiž v Sepangu ve státě Selangor nedaleko hlavního města Kuala Lumpur otevřen malajsijský kampus čínské *Xiamen University*. Otevření pobočky této špičkové a dobře zavedené čínské vysoké školy představuje historický milník, mj. i vzhledem k tomu, že jde o teprve druhý čínský zahraniční kampus v historii – ten

⁸ Interview s ředitelem KI.

⁹ Rozhovor s ředitelem Institutu.

první byl otevřen v roce 2011 v Laosu a patří *Soochow University*.

Xiamen University Malaysia (XMUM), jak se nová univerzita oficiálně nazývá, ovšem předčí svého laoského předchůdce takřka ve všem směrech: velikostí počínaje – má totiž skvěle vybavený areál o velikosti 60 hektarech – přes pozornost, které se mu dostalo při jeho otvírání – přítomen byl i tehdejší malajsijský premiér Tun Najib Razak – až po strategickou polohu nedaleko mezinárodního kualalumpurského letiště a sítě dálnic v Sepangu (kde se mj. nachází také slavný okruh Formule 1). Volba Malajsie jakožto lokace zámořského kampusu xiamenské univerzity není vůbec náhodná. Naopak, reflektuje nadstandardní vztahy mezi oběma zeměmi a také pozornost, kterou Čína věnuje Malajsii a jejímu potenciálu. Je také zapotřebí zdůraznit, že tato nově zřízená univerzita je pobočkou Xiamenské univerzity, která má na Malajsii silné vazby, jelikož ji v roce 1921 založil filantrop Tan Kah Kee (Chen Jiageng), bohatý „zámořský“ Číňan podnikající v tehdejším Britském Malajsku. Univerzita v Xiamenu udržuje dlouhodobé vztahy s Malajskou univerzitou (*University of Malaya*) a dalšími významnými institucemi v Malajsii a oslav 90. výročí založení školy se zúčastnily také delegace čínských asociací z Malajsie. Proto volba pro první zahraniční pobočku této velké a slavné čínské univerzity padla právě na Malajsii, čímž podle slov prezidenta (rektora) univerzity čínská strana chtěla splatit velkolepý zakladatelský počín Tana Kah Keeho (XMU 2016).

Univerzitní kampus v Sepangu nabízí celou škálu oborů v angličtině od žurnalistiky, přes mezinárodní obchod, účetnictví, technologie digitálních médií až po novátorské obory typu Nové energetické zdroje (*New Energy Science*) a strojírenství, a také dva programy v čínštině, konkrétně Čínská studia a Tradiční čínskou medicínu. Respondenti z řad malajsijských profesionálů a akademiků vyjádřili názor, že tento ambiciózní projekt je silně motivován ziskovostí, což je pro vysoké školy v Malajsii typické, na druhou stranu ale tato nová univerzita nabízí kvalitní vzdělání za poplatky nižší, než je malajsijský průměr. Její zřizovatelé také zdůrazňují, že jim nejde o zisk a „že ani jediný cent nebude poslán do Číny“ (XMU 2016). Naopak, její rektor přislíbil, že veškerý profit bude investován do rozvoje školy, výzkumu a stipendií. V této fázi je obtížné rozlišit, zda jde o počáteční „marketing“, nicméně je skutečností, že škola již nabízí štědrá stipendia malajsijským studentům, především nečínského původu, se zaměřením na malajskou a indickou komunitu. O rozvoj univerzity ale mají obrovský zájem i představitelé dynamické čínské komunity, z nichž někteří věnovali na její vybudování značné částky v řádech desítek milionů malajsijských ringitů (stovek milionů korun). Motivy za vybudováním takto kvalitní a přitom dostupné čínské univerzity v Malajsii jsou skutečně rozmanité, ovšem někteří respondenti z řad malajsijských akademiků připustili, že může

existovat zájem využít tuto instituci jakožto nástroj polostátní povahy (samotná čínská univerzita nereprezentuje čínskou vládu, nicméně má její značnou podporu) pro šíření čínského stylu vzdělávání, čínských hodnot a konečně i čínského pohledu na samotnou Čínu. Vzhledem k mocnému nádechu čínských aktérů při budování toho univerzitního areálu a pozornosti, která mu byla věnována, je zřejmé, že po vysokých školách v Laosu a Malajsii budou především v asijském prostoru následovat další zahraniční pobočky čínských univerzit jakožto nástroje šíření čínského vlivu a zájmů prostřednictvím tohoto druhu veřejné a kulturní diplomacie.

Intervence čínské diplomacie

Vedle univerzitního vzdělání představují další pole vzájemné interakce tzv. čínské nezávislé střední školy, což jsou soukromé školy vyučující v čínštině a v menší míře angličtině (ve státě Sabah), a nikoli v národním jazyce – malajštině, a nejsou (spolu)financovány státem, ale z prostředků čínských spolků v Malajsii. Jejich celkový počet dosáhl šedesáti, včetně dvaceti tří na východě země, a v Malajsii slouží čínským komunitám již 61 let. Čínský velvyslanec Huang Huikang během svého působení v Malajsii v letech 2014–2017 do těchto škol několikrát zavítal a odstartoval spolupráci mezi jejich koordinačním tělesem – Spojenou asociací komisí čínských škol (*Dong Zong*) a čínskou vládou, čínskými národními agenturami a samotným velvyslanectvím, s příslibem posílení čínské podpory těmto školám, například v podobě čínských učebnic, hudebních nástrojů pro orchestry čínské tradiční hudby a v dalším vzdělávání tamějších učitelů, ať už v čínštině či různých druzích čínského umění, s cílem dosáhnout „excellence“ (*Malaysian Chinese News* 2016).

Kromě nezávislých čínských středních škol čínské velvyslanectví podpořilo i deset čínských základních škol (a jednu střední školu) v okrese Raub (*The Star* 2017) ve státě Pahang, jimž velvyslanec Huang věnoval celkem 200 000 malajsijských ringitů¹⁰ (více než jeden milion korun). Školy získaly mezi 12 000 a 50 000 ringitů v závislosti na jejich stavu a aktuálních potřebách. Při dřívější příležitosti během návštěvy v okrese Paloh ve státě Johor, kde doprovázel poslance za tuto oblast, předal tamější škole šek na 40 000 ringitů. Huang tímto způsobem během tří a půl let svého působení na postu velvyslance realizoval svou misi na podporu čínského vzdělávání v Malajsii a zatímco spolky malajsijských Číňanů tuto podporu otevřeně a hlasitě vítají, ozývají se také hlasy, že tím Čína dává nepřímě najevo, že polostátní čínské vzdělávání (*national-type Chinese schools*), které má jen částečnou podporu státu, je

¹⁰ Jeden malajsijský ringgit má hodnotu necelých šesti korun.

vlastně malajsijským státem diskriminováno, a je proto nutné mu tímto způsobem pomoci. Někteří komentátoři dokonce hovoří o „políčku do tváře“ tehdejšímu premiérovi Najibu Razakovi a jeho vládní straně UMNO, kterou, jak známo, s čínským vedením pojily nadstardarní vztahy. Politicky to nepomohlo ani ceremonii přítomnému ministru obrany Hishammudinovi, který byl poslancem za příslušný obvod. Analytik Tang Ah Chai dokonce soudí, že tyto kroky velvyslance Huanga mají být vnímány jako „výzva“ malajsijské vládě, aby v podobném duchu pokračovala, tedy aby zvýšila svou podporu čínským školám v zemi. Výzkumník Lam Choong Wah dokonce naznačil, že pokud je nutné, aby velvyslanec jiné země dával nějaké škole finanční dary, pak je to pro tamější vládu přímo ostudné, jelikož to vyznívá tak, že ta tento typ vzdělávání zanedbává. Podle Tanga chtěl velvyslanec zapůsobit na čínskou komunitu v Malajsii, u níž si je vědom, že jí velmi záleží na kvalitním vzdělání, ale postrádá stoprocentní vládní podporu, a chtěl si tímto společenství malajsijských Číňanů naklonit (Wong 2016).

Určité kruhy vnímaly však i tyto jeho kroky, zvláště ve spojitosti s jeho předchozí intervencí v čínské čtvrti v Kuala Lumpur, dosti kontroverzně. Na druhou stranu je třeba dodat, že všichni etničtí Číňané ve věku od šesti do osmnácti let mají možnost bezplatného vzdělávání ve školách financovaných ze státního rozpočtu v národním jazyce – malajštině, a tyto školy představují 95 procent základních a středních škol v zemi (*Facts and Details*, 2008). Ovšem podobně jako příslušníci tamilské komunity, i mnozí Číňané dávají přednost studiu v komunitních školách (*vernacular schools*), kde probíhá výuka v čínštině, resp. tamilštině, a sami tak podle některých hlasů přispívají k etnické polarizaci malajsijské společnosti. Pro většinu příslušníků čínské komunity je však vzdělání v čínštině nejen otázkou kulturní identity, ale má i praktický přínos, jelikož většina z nich hovoří jako mateřštinou jedním z dialektů čínštiny (kantonština, fuťienština apod.) a spisovnou čínštinu (*putonghua*) automaticky neovládá a naučí se jí až v těchto školách. A právě kvalitní výuka standardní čínštiny je zájmem představitelů ČLR, jelikož její znalost sblížuje čínskou komunitu v Malajsii s čínskou „domovinou“. V posledních několika letech, na rozdíl od předchozích velvyslanců, v souvislosti s ekonomickým a geopolitickým vzestupem Číny, která současně čelí konkurenci ze strany USA, Japonska a Jižní Koreje, se čínští diplomaté snaží o prohloubení vztahů s komunitami zahraničních Číňanů (které oni sami označují jako zámořské Číňany) a stále intenzivněji proto participují na jejich aktivitách, navštěvují nejen zmíněné školy, ale také slavnosti a recepce čínských obchodních komor, kulturních spolků a dokonce i sjezdy politických stran. Sám Huang navštívil svazové státy Kelantan, Terengganu, Pahang i Johor a

jeví se jako velmi pravděpodobné, že se v rámci navazování dobrých vztahů s vlivnou sedmimilionovou komunitou snažil získat její podporu pro čínské strategie a plány (nejen) v rámci projektu Pásma a cesty, jehož je Malajsie velmi důležitou součástí. Snad i z tohoto důvodu je v Malajsii podpora uvedených plánů ze strany etnických Číňanů výraznější než například v sousední Indonésii, kde je tamější čínská komunita vůči uvedeným projektům zdrženlivější (Wong 2016).

Jednou z hlavních hodnot šířených čínskou kulturní diplomacií v Malajsii je tedy vzdělávání, nikoli čínská kultura a tradice jako takové. Současně je role čínské komunity dosud relativně upozaděná, a to především v důsledku politicky sensitivního postavení této menšiny a negativní historické zkušenosti s Čínou v době studené války. Nicméně, v důsledku silících kontaktů čínských diplomatů s komunitou malajsijských Číňanů i rostoucího sebevědomí jejich společenství se tato situace postupně mění a čínské vedení bude jeho potenciálu využívat stále intenzivněji.

Co se týká dalších aktivit typických pro čínskou kulturní diplomacii v jiných zemích, jako jsou filmové festivaly, kulturní centra a oslavy čínského Nového roku, jak už bylo vysvětleno výše, jejich počet je minimální. Mnohé kulturní festivaly včetně bouřlivých oslav čínského Nového roku si zajišťují asociace etnických Číňanů samy, bez spolupráce s Čínskou lidovou republikou. Za zmínku ovšem stojí například historicky první *ASEAN-China Film Festival*, který se konal v prosinci 2017 v Kuala Lumpur, spolupřádaný pekingským Centrem pro ASEAN a Čínu (*ASEAN-China Centre*). Během dvou dní zde bylo promítnuto 28 filmů, z toho osm čínských a mezi jedním a čtyřmi z každé členské země Sdružení národů jihovýchodní Asie. Vzhledem k tomu, že jde o první festival tohoto druhu, a publicitě, kterou se kulturní události dostalo, je pravděpodobné, že bude mít pokračování, i když patrně v jiné destinaci jihovýchodní Asie. Volba Malajsie pro premiérový ročník festivalu ovšem není náhodná, právě díky příznivé konstelaci a náklonnosti nejvyšších malajsijských kruhů. Podobných událostí je v této kapitole popsáno minimum, jelikož do roku 2016 bylo i jejich reálné množství i význam omezený. Se změnou politického uspořádání v zemi ovšem právě podobné aktivity kulturního typu budou nyní přibývat i, a jejich účelem bude díky potenciálu atraktivity vyvažovat určité kontroverze spojené s čínským ekonomickým pronikáním.

Byznys, byznys a zase jen byznys

Pokud opustíme pole čínské kulturní diplomacie, se všemi jeho limity, danými specifickou situací v Malajsii, dospějeme k závěru, že hlavní pole spolupráce představuje

hospodářství a byznys – ekonomické pobídky v podobě štědrých půjček, masivní investice a akvizice a společné podniky (*joint-ventures*). Nedávný politický vývoj potvrdil, že tento druh kooperace vyhovoval především poražené vládní koalici Barisan Nasional, která z těchto finančních injekcí otevřeně těžila. Rostoucí ekonomická přítomnost a všeobecně trend sílícího čínského vlivu se v Malajsii ovšem neseťká s tak vřelým přijetím, jak situaci prezentuje Barisan Nasional a jeho hlavní uskupení UMNO. Sílící vlna nespokojenosti či dokonce odporu přichází jak z řad obyčejných Malajců a některých etnonacionalistických lídrů, tak i opozičních stran, z nichž některé paradoxně reprezentují zájmy etnických Číňanů. Naopak premiér Tun Najib Razak a jemu nejbližší kruhy vyjadřovaly jasnou podporu masivním čínským investicím, z nichž se většina nějakým způsobem vztahuje k budování grandiózního megaprojektu Pásmo a cesta, především její větve Námořní hedvábné cesty pro 21. století, která je klíčová pro Malajsii.

K nejvýraznějším kritikům laciného výprodeje malajsijské infrastruktury Číně a všeobecně jejímu nebývalému vlivu v zemi patří bývalý velvyslanec Malajsie v Kanadě a dnes aktivní blogger Dennis Ignatius či bývalý ministr federální vlády Zaid Ibrahim, rovněž plodný autor článků a monografií, kritických mj. k rasovým paradigmatům malajsijské politiky, sílícímu náboženskému fundamentalismu a zde diskutovanému pronikání Číny. Ke kritikům se v nedávné době připojil také staronový dlouhodobý premiér Mahathir Mohamad (ve funkci 1981–2003), který – přestože byl v devadesátých letech osobně nakloněn otevírání se „nové“ Číně – nyní razantně odsuzuje jednání dnes již bývalého premiéra Najiba Razaka, jehož viní, že rozprodáváním strategických aktiv Malajsie Číně „poškozuje její svrchovanost“ a nezávislost (*The Straits Times* 2016). Bývalý předseda vlády také odsoudil změnu postoje stávající vlády vůči malajsijským nárokům v Jihočínském moři, čímž se podle něj Malajsie dosud nárokováných území prakticky vzdala. Předseda Mahathirem založené strany *Bersatu* Muhyiddin Yassin pak dodává, že malajsijská vlajka na sporných ostrůvcích již byla odstraněna (*ibid*). Za těmito kroky podle něj stojí obavy, aby čínské investice do Malajsie neustaly, jelikož Najibova malajsijská vláda byla silně přesvědčena, že na finančních injekcích z Číny je malajsijská ekonomika závislá.

Nástrahy a rizika čínských akvizic

Největší sdílenou obavou kritiků sílícího čínského vměšování je dnes obtížně zvrátitelný vliv Číny na interní politické a ekonomické záležitosti země, způsobený politickou neschopností a ignorancí dosavadních malajsijských lídrů, kteří zatím nadřazovali soukromé zájmy a priority své nejužší politické kliky nad zájmy celonárodní. Toto stanovisko zaujímají jak domácí, tak externí pozorovatelé. To pro Malajsii znamená zásadní bezpečnostní rizika. Velké ekonomické investice zde totiž neznamenají pouze značný ekonomický vliv, ale ze známých indicií lze usuzovat, že existuje určitý čínský plán na ovládnutí klíčových odvětví malajsijského hospodářství a infrastruktury, především strategických přístavů, železnic a energetických zařízení.

Proto je zapotřebí vysvětlení, o které konkrétní projekty přesně jde a proč jsou zdrojem kritiky a kontroverzí. V první řadě jde o projekty dopravní infrastruktury, u nichž především Čína projevuje zvláště „nenasytný apetit“ (*FMT* 2017a). K velkým investicím z čínské strany dochází především v případě rozšiřování existujících námořních přístavů a výstavby nových. Jedním z dotčených přístavů je George Town na ostrově Penang, jehož rekonstrukce a rozšíření bylo dohodnuto smlouvou v hodnotě 6,3 miliardy ringitů (dvě miliardy amerických dolarů) čínskými firmami Shenzhen Yantian Port Group a Rizhao Group s nepříliš známou firmou KAJ Development, jež je ve vlastnictví malajsijského státu. Záměrem tohoto projektu je rozšířit kapacitu největšího přístavu v severozápadní Malajsii na kapacitu odbavení 100 000 lodí ročně (*FMT* 2017b). Uzavření tohoto obchodu přišlo bezprostředně poté, co stejná malajsijská firma dohodla spolupráci na vybudování projektu Malacca Gateway v hodnotě 30 miliard ringitů (více než sedm miliard amerických dolarů) s jiným čínským konglomerátem, Powerchina International Group. Plán prací zahrnuje vybudování nového hlubokomořského přístavu pro nákladní i velké výletní lodě včetně související infrastruktury (překladiště nákladních kontejnerů, zásobování plavidel pohonnými a provozními hmotami apod.). Tato čínská investice, jejíž výstavba by měla být dokončena v roce 2025, by se měla rozkládat na území tří umělých a jednoho přírodního ostrova v pobřežních vodách u města Melaky. Vedle přístavu projekt počítá také s vybudováním luxusních rezidenčních domů, komerčních zón a turistických atrakcí (*MZV* 2016). Projekt je jedním z výstupů memoranda o porozumění podepsaného v září 2015 premiérem státu Melaka Idrisem Haronem a guvernérem čínské provincie Guangdong Zhu Xiaodanem za přítomnosti malajsijského premiéra Najiba Razaka. Memorandum tehdy stvrdilo spolupráci v oblastech rekultivace půdy, zemědělství, kultury a muzejnictví, dále sdílení poznatků v oblasti obchodu a investic, rozvoje zelených technologií, průmyslových parků a turismu, kterou spolu hodlají oba politické celky realizovat (*ibid*).

Vybudování takto masivního přístavu v Melace, která v 15. a 16. století představovala nejvýznamnější obchodní středisko jihovýchodní Asie, jehož význam a věhlas posléze upadl a jehož postavení převzal Singapur, by Malajsii podle některých názorů umožnilo obnovit její původní postavení námořní velmoci v regionu. Megaprojekt tak má pro zemi patrioticky zabarvený emocionální význam, daný nostalgií po slavných dějinách města a země. Připomínána je jak významná role Melackého sultanátu, který od počátku 15. století do roku 1511, kdy jej dobyli Portugalci, představoval díky obchodu s celou Asií a Blízkým východem mocný a prosperující stát, tak i role čínských expedičních flotil, vedených věhlasným admirálem Zheng Hem. Při zmínkách o Zheng Heových návštěvách se opakovaně zdůrazňuje, že do malajské oblasti přinesly nejen přátelské vztahy s Čínou, ale díky její moci a hegemonii i stabilní politické prostředí, které umožnilo rozkvět obchodu, což následně Melace zajistilo kýženou prosperitu. Diplomatické umění admirála i jeho muslimská víra, a všeobecně slavné „sdílené dějiny“ (*shared histories*) Číny a Malajsie jsou pak již neodmyslitelně připomínány čínskými i malajsijskými politiky při obchodních jednáních a tiskových konferencích.¹¹

Odpůrci projektu melackého přístavu, kteří ho vnímají buď jako přehnaný nebo zbytečný, jsou naopak toho názoru, že ani s takovýmto přístavem nemá Malajsie šanci předčít Singapur na pozici největšího přístavu jihovýchodní Asie a po Šanghaji druhého nejrušnějšího přístavu světa, jelikož o něco podobného se tamější přístavy pokoušejí již několik desetiletí a dosud bez úspěchu. Kritici dále argumentují, že zájmy čínských investorů nespočívají ani tak v komerčním zisku, ale mají mnohem více strategický charakter, mj. i vzhledem k faktu, že Malacká úžina¹² je nejdůležitějším škrťícím bodem na Námořní hedvábné cestě, kterou prochází 80 procent veškeré ropy a dalších klíčových surovin do Číny.

Ve světle těchto informací je nutné zmínit další zásadní fakt, a to ten, že Čína se nově stala největším investorem v Malajsii v oblasti nemovitostí a developerské činnosti, v čemž roku 2016 překonala dosavadního premianta, sousední městský stát Singapur (*ECNS* 2017). Například z pěti největších realitních projektů, realizovaných v letech 2008 až 2013, byly čtyři plně nebo částečně financovány čínskými společnostmi. Výjimku představoval průmyslový

¹¹ Oficiálnímu narativu a historické realitě výprav admirála Zheng He se podrobně věnuje kapitola Jakuba Hrubého.

¹² Přestože město (a také svazový stát), podle kterého je úžina pojmenována, se v malajštině správně nazývá Melaka, u této slavné vodní cesty z historických důvodů ponecháváme zavedený název Malacká úžina.

komplex nedaleko letiště Senai ve svazovém státě Johor, který má lokálního vlastníka. Senai bývalo malé domácí letiště, ze kterého se v posledních několika letech stal mezinárodní hub se stoupajícím významem, jenž obsluhuje jak hlavní město svazového státu Johor Bahru, tak i nové „superměsto“ Iskandar Malaysia, a jako dopravní křižovatka začíná konkurovat sousednímu Singapuru. Právě projekt Iskandar Malaysia, který je považován za malajsijskou verzi čínského Šenzenu, supermoderního města, které vyrostlo během pár let z malé bezvýznamné vesnice podél strategické dálnice a železnice, je rovněž financován čínským konsorciem, společností Garden City. Podobně jako byl Shenzhen zajímavý pro investory díky blízkosti Hong Kongu, láká Iskandar Malaysia svou polohou nedaleko Singapuru, který leží pouhých několik kilometrů vzdušnou čarou, oddělen od Malajského poloostrova jen úzkou Johorskou úžinou.

Nejen rozsah a nákladnost investice, která bylo vyčíslena na 100 miliard amerických dolarů, ale i některé z jejích záměrů, především vybudovat zde obytné komplexy pro příslušníky čínské střední třídy, kteří svými příjmy nedosáhnou na nákladné byty v Šanghaji či Pekingu, se staly předmětem diskusí, obav a kontroverzí. Dle rozhovorů, které vedl deník *South China Morning Post* s potenciálními čínskými zájemci o nákup bytů v tomto moderním, „zeleném“ a „chytrém“ městě, je zřejmé, že kombinace tropické krajiny, čistého životního prostředí, přístup ke kvalitnímu školství, snadné podmínky k získání povolení získat dlouhodobý pobyt a blízkost Singapuru je pro ně velmi lákavá. Momentálně je však pro občany ČLR nákup bytů v Iskandaru (a jinde v Malajsii a obecně v cizině) složitější v důsledku loni zavedených vládních nařízení, která omezují vývoz kapitálu, což zájem Číňanů o nákup nemovitostí (nejen) v Malajsii zbrzdilo. Na druhou stranu, Malajsie jakožto země nabízející kvalitní a přitom dostupnou zdravotní péči, neznečištěné životní prostředí a dobrou infrastrukturu zůstává pro starší Číňany pomýšlející na odpočinek stále atraktivní volbou. Není proto překvapivé, že v rámci programu *Malaysia My Second Home*, který do tropické země láká mj. také britské důchodce, představují čínští penzisté nejpočetnější komunitu – momentálně jich zde žije na osm tisíc (ECNS 2017). Budou ovšem volit jiné, méně sofistikované a nákladné možnosti pro svou rezidenci než zmíněná střední třída z dynamických čínských velkoměst. Probíhající i plánovaná masivní výstavba ovšem současně vyvolává obavy, že v důsledku přemrštěného množství poměrně drahých bytů a apartmánů bude trvat mnoho let, než tyto reality získají své majitele – a místní zastupitelé se proto lehce obávají, že z některých částí předimenzovaně plánovaného velkoměsta se stane město duchů. Proto tento vývoj zatím nepřináší zásadní demografické konsekvence v podobě vzniku „čínské kolonie“, které by

způsobil příchod několika desítek tisíc příslušníků jiné národnosti a jiného státu do jiné země, zvláště pokud by došlo k jejich vysoké koncentraci na malém území. Za jiné ekonomicko-politické konstelace v Číně by taková situace ovšem nastat mohla, ať už ji nazýváme jakkoli. Přesto Čína naprosto předčila dosavadního lídra v oblasti realitních investic v Malajsii – Singapur, když v letech 2014–2017 investovala v zemi třikrát více než malajsijský soused.

Akviziční tažení čínských firem zaznamenalo úspěch i v dalším klíčovém odvětví malajsijského hospodářství – energetice. Díky akvizici státem-vlastněné Edra Global Energy Berhad čínskou skupinou CGN Group, která získala stoprocentní podíl v této strategické energetické společnosti, se čínská strana stala druhým největším producentem elektrické energie v Malajsii (*FMT* 2016). Kritici jsou však toho názoru, že prodej Edry malajsijskou státní společností 1MDB, která čelí obrovskému zadlužení a výše uvedeným skandálům, byl motivován především snahou umazat velkou část dluhu, kterou malajsijskými politiky spravovaná firma vytvořila. I proto zřejmě byli tito představitelé ochotni přistoupit na precedens, kdy zahraniční firma získala 100 procent akcií významné společnosti, a nikoli obvyklých 49 procent. *The Strait Times* hovoří o tom, že částka 9,83 miliardy ringitů (okolo 50 miliard korun) napomůže umoření okolo třetiny celkového dluhu firmy, jejíž skandál silně zasáhl také dnes již bývalého premiéra Najiba Razaka (ve funkci 2009-2018), který kvůli němu čelil výzvám k odstoupení (*The Straits Times* 2015) a který byl také jednou z hlavních příčin jeho porážky jeho strany v parlamentních volbách, které se konaly v květnu 2018.

Jinými slovy, snahy vrcholných malajsijských politiků umořit dluhy, odvrátit protesty, a, triviálně řečeno, udržet se u moci, vháněly lídry Barisanu do čínské náruče – do kolotoče výprodeje národních aktiv od výkonných firem přes strategické přístavy a železnice firmám spojeným s čínskou vládou. Dnes, několik týdnů po 14. všeobecných volbách, které převrátily politické prostředí v zemi, je tak možno konstatovat, že se to představitelům dlouholeté a nedávno od moci odstavené vládní koalice stalo osudným. A rovněž je jisté, že mnohé z těchto problematických kontraktů budou ukončeny nebo alespoň zásadně revidovány.

Závěr

Situaci ve vztahu k čínské kulturní diplomacii v Malajsii lze tedy shrnout následujícím způsobem. Čínská lidová republika má v Malajsii takový vliv, že kulturní diplomacie jako vlivový nástroj pro ni není stěžejní, byť určité prvky kulturní diplomacie jsou i zde v menším měřítku realizovány, především ve vzdělávacím sektoru.

Malajsie leží podél nejdůležitějšího škrťícího bodu východní hemisféry – Malacké úžiny – a současně její břehy představují západní a jižní okraj tolik disputovaného Jihočínského moře. To jsou hlavní důvody, proč Čína potřebuje mít veškeré tamější důležité přístavy a další související infrastrukturu pod kontrolou. Díky náklonnosti a úslužnosti malajsijských politiků z bývalé vládní garnitury Barisan Nasional by se jí to mohlo postupně dařit a ještě před přelomovými volbami kritici tohoto trendu z řad opozice se obávali, že by Čína mohla Malajsii během jedné či dvou generací ekonomicky ovládnout. Aby k tomuto nedošlo, je nanejvýš pravděpodobné, že nová malajsijská vláda bude pracovat na zásadní změně vzorce čínsko-malajsijských vztahů („*a reset in our relations with China*“, Ignatius 2018)) se záměrem, aby jejich nový model byl založen na sdílených zájmech, oboustranné výhodnosti a respektu vůči nezávislosti a svrchovanosti Malajsie.

I z tohoto důvodu byla kulturní diplomacie Číny v Malajsii donedávna málo signifikantní a viditelná, jelikož ji z hlediska celkového impaktu zastíňoval frontální ekonomický nátlak vzestupující velmoci, která intenzivně pracuje na hlubším začlenění Malajsie do své vlivové sféry. Současně je však patrné, jak naznačil vývoj v posledních dvou letech, že čínské kulturně diplomatické aktivity budou v nejbližší budoucnosti posilovat, aby prostřednictvím jejich atraktivity vyvažovaly negativní percepci části malajsijské společnosti, kterou povaha a rozsah čínské ekonomicko-politické intervence silně pobouřila a ve velkém přiměla k volbě dosavadní politické opozice a porážce pro-čínské vládní koalice.

Bibliografie

ANAND, Ram, 2017. PM announces training scheme for students in ECRL project. 14. 6. Dostupné z <http://www.themalaymailonline.com/malaysia/article/pm-announces-training-scheme-for-students-in-ecrl-project#rq2fQ53LdDxTIH7O.97> (Navštíveno 6. 2. 2018).

BANLAOI, Rommel, 2007. *Security aspects of Philippines-China relations: bilateral issues and concerns in the age of global terrorism*. Manila: Rex Bookstore.

BLANCHARD, Jean-Marc, a FLINT, Colin, 2017. The geopolitics of China's maritime silk road initiative. *Geopolitics*. 18. 4., 22(2), 223–245. Dostupné z <https://doi.org/10.1080/14650045.2017.1291503> (navštíveno 24. 11. 2017).

CCTV, 2016. China, Malaysia enhance cooperation includes maritime & rail projects. 2. 11. Dostupné

<http://english.cctv.com/2016/11/02/VIDEB6T7k0lrcO06MJFDYAOz161102.shtml>

(navštíveno 4. 6. 2018).

CHANNEL NEWS ASIA, 2016. China set to build, finance Malaysia's east coast rail line project.

31. 10. Dostupné z <https://www.channelnewsasia.com/news/asiapacific/china-set-to-build-finance-malaysia-s-east-coast-rail-line-proje-7766916> (navštíveno 27. 1. 2018).

ECNS, 2017. China overtakes Singapore as Malaysia's largest property investor. 29. 3.

Dostupné z <http://www.ecns.cn/business/2017/03-29/251240.shtml> (navštíveno 25. 1. 2018).

ELLIS, Chris Devonshire, 2015. *China's New Economic Silk Road. The Great Eurasian Game and The String of Pearls*. Asia Briefing.

FMT, 2017. Penang port to be expanded under China-Malaysia JV. 5. 1. Dostupné z

<http://www.freemalaysiatoday.com/category/nation/2017/01/05/penang-port-to-be-expanded-under-china-malaysia-jv/> (navštíveno 21. 11. 2017).

HAYS, Jeffrey, 2008. Education in Malaysia. Dostupné z http://factsanddetails.com/southeast-asia/Malaysia/sub5_4d/entry-3684.html (navštíveno 5. 2. 2018).

HOLST, Frederick, 2012. *Ethnicization and identity construction in Malaysia*. Oxon: Routledge.

HROMEK, Vojtěch, 2016. Čína a Malajsie podepsaly dohodu o vybudování nového hlubokomořského přístavu v malajsijském státu Melaka. 13. 9. Dostupné z http://www.mzv.cz/kualalumpur/cz/obchod_a_ekonomika/cina_a_malajsie_podepsaly_dohodu_o.html (navštíveno 21. 11. 2017).

IGNATIUS, Dennis, 2017. China's growing domestic involvement. 4. 3. Dostupné z <https://dennisignatius.com/2017/03/04/chinas-growing-domestic-involvement/> (navštíveno 26. 11. 2017).

IGNATIUS, Dennis, 2017. ECRL – milestone or tombstone? 16. 8. Dostupné z <http://www.freemalaysiatoday.com/category/opinion/2017/08/16/ecrl-milestone-or-tombstone/> (navštíveno 27. 11. 2017).

IGNATIUS, Dennis, 2017. Malaysia's China Conundrum. 13. 1. Dostupné z <http://www.freemalaysiatoday.com/category/opinion/2017/01/13/malaysias-china-conundrum/> (navštíveno 25. 11. 2017).

ILMER, Andreas, 2016. What's behind China's cheap steel exports? 25. 4. Dostupné z <http://www.bbc.com/news/business-36099043> (navštíveno 28. 1. 2018).

JIKUR, Mardinah, 2017. Crucial role for a naval base in Sabah. 18. 10. Dostupné z <http://www.dailyexpress.com.my/news.cfm?NewsID=120510> (navštíveno 10. 2. 2018).

KONGZI INSTITUTE UM, 2016. 2016 International Conference on Teaching Mandarin as a Second Language in Malaysia. 1. 7. Dostupné z <https://www.facebook.com/KZIUM/posts/861913610582024> (navštíveno 5. 2. 2018).

LEE, Kam Hing, 2015. Images and Shaping of Malaysia's China Policy: 1957–1974. *International Journal of China Studies*. 1. 8., 6(2), 107–127.

MALAYSIAN CHINESE NEWS, 2017. Chinese envoy Huang Huikang donates RM200,000 for Chinese education. 13. 10. Dostupné z <http://www.malaysianchinesenews.com/2017/10/chinese-envoy-huang-huikang-donates-rm200000-for-chinese-education/> (30. 1. 2018).

NGEOW, Chow Bing, 2017. Barisan Nasional and the Chinese Communist Party: A Case Study in China's Party-Based Diplomacy. *The China Review* 1. 2., 17(1), 53–82.

NOSÁL, Juraj, 2012. Region Jihočínského moře jako bezpečnostní komplex. 8. 8. Dostupné z <https://www.valka.cz/14665-Region-Jihocinskeho-more-jako-bezpecnostni-komplex> (navštíveno 10. 2. 2018).

PARAMESWARAN, Prashanth, 2016. A Malaysia Pushback Against China in the South China Sea. 15. 3., Dostupné z <http://thediplomat.com/2016/03/a-malaysia-pushback-against-china-in-the-south-china-sea/> (navštíveno 20. 11. 2017).

PETRŮ, Tomáš, 2017. A curious trajectory of interracial relations: the transformation of cosmopolitan Malay port polities into the multiethnic divisions of modern Malaysia. *Asian Ethnicity* 4. 4., 19(1), 59–80. Dostupné z <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14631369.2017.1307688> (navštíveno 5. 2. 2018).

REUTERS, 2013. China elevates Malaysia ties, aims to triple trade by 2017. 4. 10. Dostupné z <http://www.reuters.com/article/us-malaysia-china/china-elevates-malaysia-ties-aims-to-triple-trade-by-2017-idUSBRE99304020131004> (navštíveno 22. 1. 2018).

SARAWAK REPORT, 2016. Jho Low's price for selling Malaysia out to China via East Coast Rail Project. Dostupné z <http://www.sarawakreport.org/2016/12/jho-lows-price-for-selling-malaysia-out-to-china-via-east-coast-rail-project/> (navštíveno 27. 11. 2017).

SARAWAK REPORT, 2016. Najib's secret deal with China to pay off 1MDB (and Jho Low's) debts. Dostupné z <http://www.sarawakreport.org/2016/07/outrage-najibs-secret-deal-with-china-to-pay-off-1mdb-and-jho-lows-debts-shock-exclusive/> (navštíveno 27. 11. 2017).

SHAMBAUGH, David, 2008. Learning from abroad to reinvent itself: external influences on internal CCP reforms. In: Cheng Li, ed. *China's changing political landscape: prospects for reform*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 283–301.

THE STRAITS TIMES, 2016. Najib has hurt Malaysia's sovereignty: Mahathir. 3. 11. Dostupné z <http://www.straitstimes.com/world/najib-has-hurt-malaysias-sovereignty-mahathir> (navštíveno 2. 2. 2018).

THE STRAITS TIMES, 2015. 1MDB to sell energy unit to China firm. 24. 11. Dostupné z <http://www.straitstimes.com/asia/se-asia/1mdb-to-sell-energy-unit-to-china-firm> (navštíveno 2. 2. 2018).

THE SUN DAILY, 2016. World bank ban on CCCC is still on. 9. 12. Dostupné z <http://www.thesundaily.my/news/2089600> (navštíveno 2. 2. 2018).

THO XIN YI, 2017. Chinese ambassador donates RM200,000 to 11 schools. 13. 2. Dostupné z <https://www.thestar.com.my/news/nation/2017/02/13/chinese-ambassador-donates-rm200000-to-11-schools/> (navštíveno 30. 1. 2018).

WONG, Adrian, 2016. Chinese envoy's donation to SRJK (C) draws mixed feelings. 17. 2. Dostupné z <https://m.malaysiakini.com/news/330639> (navštíveno 5. 2. 2018).

XMU, nedatováno. Facts of Xiamen University Malaysia. <http://www.xmu.edu.my/14683/list.htm> (navštíveno 10. 1. 2018).

ZHAO, Xinying, 2017, Students set to flock to an academic home from home. 12. 7. Dostupné z http://www.chinadaily.com.cn/china/2017-07/12/content_30078775.htm (navštíveno 27. 1. 2018).